

Monika Kropelj
Po sledih ljudskega pripovedništva v Rožu

Članek obravnava lokalno izročilo, tesno povezano s posameznimi območji v Slovenjem Plajberku in njegovi soseščini na avstrijskem Koroškem, kakor odseva v pripovedkah, ljudskem verovanju in interpretacijah toponomastike in onomastike.

The paper focuses on folk tales and narrations still alive among the people of Windisch Bleiberg in Rosental in Carinthia, Austria. These tales are connected with local memory, folk beliefs and interpretations of toponomastics and onomastics, and are closely connected to certain places in Windisch Bleiberg and its vicinity.

Rute – pokrajina in ljudje

V Slovenji Plajberk/ Windisch Bleiberg na avstrijskem Koroškem – gorsko vasico onkraj Ljubelja – pelje pot po vijugasti cesti mimo gostišča *Dojčpeter/Deutscher Peter* in prepadne soteske *Začepa/Tscheppa Schlucht*, kjer v slapovih pada rečica Borovnica združena z Žabnico po stenah *Pošine* v skalno globel. Pot se nato pri *Sopotnici/Sapotnica* odcepi na levo proti Rutam, kakor so včasih domačini rekli Slovenjemu Plajberku. Gričevje deli plajberški svet na tri dole: *Brodi* ob ljubeljski cesti, *Poden* se razprostira na severu *Vrtache*, ob južnem pobočju *Žingarce* pa so *Sopotnica*, *Pustota*, *Raškroba*, *Gornji konec* in *Strugarji*.¹

Prebivalci, ki jih je le nekaj sto, se – odkar so rudnik svinca leta 1904 zaprli – preživljajo z vrtnimi pridelki, živinorejo in drvarstvom, v zadnjem času pa tudi s turizmom in gostinstvom. Mlajši so zaposleni v bližnjih mestih, kjer jih večina tudi živi in prihajajo v rodni kraj le ob koncu tedna in prostem času, predvsem kadar je treba priskočiti na pomoč staršem.

¹ J. Šašel in F. Ramovš, *Narodno blago iz Roža*, Arhiv za zgodovino in narodopisje II, Maribor 1936–1937, str. 1.

Slovenji Plajberk

Po ljudskem izročilu naj bi ime *Svönj* *Plajprh* – kot pravijo domačini – nastalo tedaj, ko so se sem priselili nemški *knapi* (rudarji) in začeli tudi oni tod kopati rudo. Rudnik so stari Plajbržani imenovali *Svinčenca*. Jame so nastale na južnem pobočju Žingarce/Singerberg – po domače *Žinharce* – in tudi na severni strani so bile jame. Na to nas spominja ime *Knapova jama/Knappengrube* nad *Šentjansčim* *Rutam* (Št. Janž/St. Johann), na *Spi/Schmelzhütten* pri Celovcu pa so imeli rudniki svojo topilnico.

Ljudska povedka pa pripoveduje, da je bil Slovenji Plajberk naseljen, že preden so začeli kopati rudo. Nekdaj naj bi v Slovenjem Plajberku in okolici le obdelovali polja in redili živino, šele od onega časa, ko so ujeli gornega moža, so začeli v Žingarci kopati svinec, kajti šele od gornega moža so zvedeli, da je v tamkajšnjem gorovju svinčeva ruda.²

Znano je, da je čez gorovje, čez Jezerski vrh vodila stara »železna pot«, po kateri so spravljali koroško železo iz doline Krčice in od Velikovca doli na jug prav do morja, od tod tudi ime kraja Železna Kapla. Od te ceste so se prebivalci poselili v stranske dole Lepene in Remšenika, ob pobočju Obirske gore, naprej v Korte in čez Šajdo v Sele. Poselitev ob stari cesti čez Ljubelj je bila poznejša kot okoli Železne Kaple, čeprav je tod že v rimskem času tekel živahen promet.

Brodi in tamkajšnji prebivalci Brojani neposredno ob ljubeljski cesti so dobili ime že v časih, ko tod skozi ni vodila vozna cesta, temveč samo steza, po kateri so na hrbtih živinčet in ljudi tvorili blago. Ker pa so pobočja na obeh straneh izredno strma, je bilo še najlažje najti ozek prostor za stezo ob potoku Borovnice. Borovnica pa je hudournik in ob deževju hitro naraste, zato so ga morali popotniki dostikrat prebroditi in iskati na tej ali oni strani lažjo pot; od tod tudi ime Brodi. Za pot čez Ljubelj so skrbeli menihi cistercijanci iz samostana v Vetrinju, ki so dobil v dar vso zemljo v Brodeh, kar je

² Hornj mož, v: Nav. delo, str. 4 – 6.

zapisano v listinah. Vetrinjski menihi so ob vznožju Ljubelja postavili hospic oz. gostišče, kjer je bilo poskrbljeno za prenočevanje popotnikov. Ob njem pa so v cerkvi oz. kapeli sv. Lenarta zraven občasno brali sveto mašo. Druge dole pod Žingarco, ki spadajo pod občino Slovenji Plajberk, pa so domačini, *Dravci*, imenovali Rute, prebivalce pa *Rutarjane*. Tudi to ime kaže, da je tod poselitev že nadzorovala in vodila gosposka na Humberku in v Vetrinju. Beseda izvira namreč iz nemške *Raut*, kar je prvotno pomenilo mero za zemljišče, ki ga je gosposka dodelila enemu naseljencu za kmetijo. Rute so bile torej poseljene v času, ko so graščaki v Humberku dobili oblast nad tem svetom, kar se je zgodilo po 12. stol.

V listinah ni zabeleženo, kdaj točno so v Rutah odprli svinčev rudnik, vendar mora biti zelo star. Svet za Žingarco se je prvotno imenoval Svinčenca.³ Štefan Singer je iz rokopisnih knjig razbral, da je Bleiberg prvič omenjen leta 1364 kot gorovje.⁴ Ime Svinčenca pa je, kot ugotavlja Josip Šašel, dvojnik k imenu Svinčnik/Bleiberg, kakor se še danes imenuje hrib vzhodno od Baškega jezera. Tako ime Bleiberg, kakor tudi ime novega cerkvenega patrona sv. Erharda, namesto prvotnega sv. Lenarta, so razširili priseljeni nemški rudarji.

Cerkev sv. Erharda v Slovenjem Plajberku

Rudarje z Bavarske so naselili na tem področju po potresu leta 1348, ko se je sesula vsa južna stran Dobrača in zajezila Ziljo in so nastale poplave. Potres so občutili tudi prebivalci onkraj Ljubelja, v gori Žingarci pa so se sesuli rovi. Po tem potresu domačini niso hoteli več kopati svinca, zato je gosposka v Vetrinju privedla kolonijo rudarjev z

³ J. Šašel, Kako je nastalo ime Slovenji Plajberk, v: *Koledar slovenske Koroške*, Celovec 1961, str. 97–102.

⁴ Š. Singer, Kultur- und Kirchengeschichte des unteren Rosentales, Kappel 1935.

Bavarske, kjer so častili sv. Erharda (Jegarta). Bavarski rudarji so tudi poimenovali del gozda severno od Svete Peči, med Podnom in Brodmi – Barenta. Ime Barenta je iz bavarskega jezika in pomeni srenjo svobodnih ljudi.

Ime Bleiberg je z gorovja obviselo na cerkvi, stoječi ob vznožju gore in na hišah okoli cerkve. Med ljudstvom pa se še dolgo ni udomačilo. Če je šel kdo k cerkvi, niso rekli, da gre v Plajberk, temveč da gre v Raškobo, po starem tudi v Rezijo, kakor še danes imenujejo skupino hiš okoli cerkve, to so župnišče, šola in gostilna.⁵

Narodopisno raziskovanje Slovenjega Plajberka

Čeprav je svet odmaknjen od večjih središč, je bilo tod že kar precej ljudskega izročila zapisanega in raziskanega. Zgodovinske vire in izročilo slovenske Koroške in še posebej Spodnjega Roža je med prvimi raziskoval Štefan Singer, župnik in krajevni zgodovinar, rojen 22. 12. 1871 na Strugi pri Kapli v Rožu na Koroškem. Natančno je analiziral vse vire in listine, ki so se nanašali na zgodovino Roža, ter ob tem zbral tudi bogato kulturno in narodopisno izročilo. Tako je nastalo njegovo obsežno delo *Kultur und Kirchengeschichte des unteren Rosentales* v petih knjigah (I, II, III, Kappel 1934, 1935, 1938), vendar pa je četrta knjiga, tiskana med vojno leta 1941 v Celju, izginila, prav tako je bil uničen tudi rokopis pete knjige. Štefan Singer je bil zaveden Slovenec, ki je tudi Karlu Štreklju poslal nekaj slovenskih ljudskih pesmi in Pasijonsko igro. Zaradi prizadevanj za slovenski narod je prišel v nemilost pri tedanjih oblasteh, tako da so ga kmalu po začetku druge svetovne vojne poslali v taborišče v Dachau, od koder se je vrnil po treh letih po posredovanju papeževega nuncija, vendar je že leta 1945, leto za tem, umrl zaradi splošne izčrpanosti.

Poleg Štefana Singerja so bili znani kulturni delavci tega časa na avstrijskem Koroškem še Anton Janežič, Urban Jarnik, Jakob Sket, Janez Scheinigg, Matija Majar Ziljski in Andrej Einspieler. Narodopisno pa je bil še posebej dejaven Josip Šašel, doma iz Slovenjega Plajberka, kjer se je rodil 15. marca 1883. K zapisovanju ljudskega pripovedništva sta ga spodbujala med drugimi tudi njegova učitelja na Celovski klasični gimnaziji Jakob Sket, avtor Miklove Zale, in Janez Scheinigg. Slednji je napisal več narodopisnih in jezikoslovnih študij⁶. Še kot študent prava na praški univerzi je tudi on pošiljal – tedaj še pod imenom Josip Wieser – ljudske pesmi Karlu Štreklju. Pozneje je objavil številne narodopisne članke, skupaj z jezikoslovcem Franom Ramovšem pa je leta 1936 izdal knjigo *Narodno blago iz Roža*.⁷ Sodeloval je s Pavlom Koširjem in z Vinkom Möderndorferjem, s katerim je objavil zbirko koroških pravljic in povedk za otroke.⁸ S Franceutom Kotnikom je objavljala narodopisne članke o koroških šegah in zdravilstvu.⁹ Med drugim je pisal tudi o procesijah na štiri vrhove.¹⁰

⁵ J. Šašel, nav. delo, str. 97–120.

⁶ J. Scheinigg, *Obraz rožanskega razrečja na Koroškem*, *Kres I*, Celovec 1981, str. 412, 459, 525, 561, 617, 663, Celovec 1981; *Kres II*, Celovec 1982, str. 427, 475, 529, 582, 628; isti: *Mythen, Sagen und Volkslieder der Slovenen*, v: *Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild V. Kärnten und Krain*, Wien 1891, str. 152–156.

⁷ J. Šašel in F. Ramovš, *Nav. delo*.

⁸ V. Möderndorfer in J. Šašel, *Koroške pripovedke*, Ljubljana 1972.

⁹ F. Kotnik in J. Šašel, *Koroške narodopisne črtice*, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 9, 1912, str. 128–132; *Časopis za zgodovino in narodopisje* 10, 1913, str. 36–37.

¹⁰ J. Šašel, *Leteče procesije na Gosposvetskem polju*, *Slovenski etnograf* 5, 1952, str. 143–159. Bibliografijo J. Šašla je objavila M. Kropelj v članku Josip Šašel etnograf. Ob stoletnici rojstva, *Traditiones* 10–12, 1984, str. 191–200.

Še en koroški rodoljub iz teh krajev je pošiljal ljudsko izročilo Karlu Štreklju oz. – ker je zbiral gradivo po Štrekljevi smrti – Slovenski matici. To je bil nadučitelj Ivan Čavko iz Borovelj oz. Dobrave. Rokopisne zvezke *Iz Rožne dolinice* (1920) hrani danes Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU v Ljubljani.¹¹

V času med obema svetovnima vojnoma je nemški etnolog Georg Graber z ljudskim izročilom skušal dokazati, da je slovenski narod zajel tok nemške kulture. Vendar njegov nazor ne zmanjšuje vrednosti bogatega gradiva v nemščini. Izdal je obsežni zbirki ljudskih pravljic in povedk v nemškem jeziku,¹² pisal pa je tudi o ljudskih igrah in ljudskem življenju na Koroškem.¹³

V tridesetih letih je raziskoval narečja vasi Sele v Rožu na Koroškem Rus Aleksander V. Isačenko¹⁴ učenec Nikolaj Trubeckoj in Frana Ramovša.

V povojnih letih je objavljala narodopisna dela, predvsem o šegah in navadah življenjskega in letnega kroga, ljudske magije, pripovedništva, pesništva in ljudskega gledališča Slovencev na avstrijskem Koroškem duhovnik, učitelj in narodopisec Pavel Zablatnik.¹⁵

V novejšem času so raziskovali to področje z jezikoslovnega in etnološkega vidika Marija Makarovič,¹⁶ Herta Maurer – Lausegger,¹⁷ Američan Tom Priestly¹⁸ in Martina Piko – Rustia.¹⁹

Poleg etnologov in lingvistov pa ne smemo pozabiti domače izobražence, ki so prav tako mnogo pripomogli k ohranitvi kulturne dediščine svojega kraja. Eden takih je prav gotovo novinar Mirko Bogataj, ki je za radio Celovec pripravil kar nekaj radijskih oddaj o rožanskem izročilu, med drugim tudi veliko tu objavljenih zgodbic. Njegova odlična informatorka je bila med drugimi Marija Wieser, ki je tudi meni pripovedovala številne zgodbe, pesmi, zagovore in otroške igre, in jih zdaj hrani Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU v Ljubljani.

V tem prispevku predstavljeno gradivo je iz različnih krajev oz. lokacij v občini Slovenji Plajberk. Zapisano je tako, kakor je bilo pripovedovano: v pripovedi Mirka Bogataja bolj narečno, moji posnetki so bližje knjižnemu jeziku, zgodba o Hudičevem mostu v Šumu (št. 21), o Hantovcevem (št. 40) in o Podnarjevem križu (št. 42) pa so v knjižni slovenščini, ker so bile tako že objavljene.

¹¹ Arhiv ISN ZRC SAZU: ŠZ 8/172–185.

¹² G. Graber, *Sagen aus Kärnten*, Leipzig 1914; isti, *Sagen und Märchen aus Kärnten*, Graz 1935.

¹³ G. Graber, *Kärntner Volksschauspiele*, Wien 1922; isti, *Volksleben in Kärnten*, Graz 1941.

¹⁴ A. V. Isačenko, *Narečje vasi Sele v Rožu*, Ljubljana 1939.

¹⁵ P. Zablatnik, *Od zibelke do groba. Ljudska verovanja, šege in navade na Koroškem*, Celovec 1982; isti, *Čar letnih časov v ljudskih šegah*, Celovec 1984.

¹⁶ M. Makarovič, *Sele in Selani. Narodopisna podoba ljudi in krajev pod Košuto*, Celovec 1994; ista (ur.), *Tako smo živeli. Življenjepisi koroških Slovencev* (zbirka, ki izhaja v Celovcu od leta 1993, do zdaj je izšlo 10 knjig).

¹⁷ H. Maurer – Lausegger, *Die Terminologie der Bauernmühle in den slowenischen Dialekten in Kärnten. Eine volkskundlich-lexikalische Bestandsaufnahme* (Diss., Karl Franzens Universität, Graz, 1980); ista, *Sprachliche Charakteristika des volkstümlichen »Gierren Spihls« von Andreas Schuster Drabosnjak*, *Wien-slawistischer Almanach* 22, Wien 1988, str. 273–294.

¹⁸ T. Priestly, *The position of the Slovenes in Austria. Recent Developments and political attitudes*, Oxfordshire: Calfax 1999; isti, *On Derivational productivity in Slovene with Notes on Lexical Frequency and Awareness of the Norm*, v: *Slovenski jezik* 2, 1999, str. 3–32.

¹⁹ M. Piko, *Iz semena pa bo lipa zrasla*, Zbirka Glasovi 14, Ljubljana 1996.

Rute v pripovedih

1. Rokovnjači in plajpršče vohrade²⁰

To je bilo v tistih časih, ko je moral vsakdo, ki ni bil lastnik zemlje, cesarja služiti. V Plajprzu je imela skoraj vsaka šiša kakega takega fanta, ki ni maral iti k žunirjam in se je moral skrivati v host pred grajskimi biriči, ki so lovili take uboge fante. Živeli so torej v gozdu in začeli tam trebiti hosto. Tako so nastale *plajpršče vohrade*. Vsaka hiša je imela prej svojo vohrado. Sedaj so te vohrade večinoma že spet zaraščene. Fantje so si postavili tam leseno bajto, redili so koze in hodili dump pomagat, al pa so jim nosili domačini hrano gor v bajte.

2. Birt je zacopral veter na Vršiču

Vršuč je majhen vrh in planina. Pripovedujejo, da je tam stala nekdanj šiša. Živela sta tam dva bratra, at pa je imel mvajšega rajši. Starejši sin je moral od šiše in je šov na Vaško. V Žabencah (Podnu) je živel tedaj birt, ki je bil tudi coprnjak. Temu je starejši sin povedal, kako se mu je doma godilo. Coprnjak mu pravi: »Bom pa hud veter naredu!« Na Vršiču je od tedaj naprej hud vetr ves senu vzel, niso ha več mohlju zadržatju. To juj ha nazadnje scahavo. Ti mvadu je vzel nož in ha nastavu prut vetrju. Je pa nož vzelo in ha nesvo du Žabnc, tam je birtu-coprnjaku voku van staknvo, da je vslapu. So pa šlj pole ankrat z Vršiča na svete Višarje, pa so se hrede pr tumju birtju vstavljju. Ko so mavžnalju, so prusilju birta za nož. Ta jjam je nož resjn pusodu. Tedej so pa spoznal, da je to tist nož, ki ga je na Vršiču veter odnesel. Ko birt vidi, kaku se vsi čudjo, jjam puve, da je to tistju nož, ki mu je voku vjn staknu. Tako so zvedeli, kdo je zacopral in jim naredil veter na Vršiču.

3. Divji Lovec Andras Leršnjakov je zagovarjal hudiča in je z njim kadil pipo pr Zadn bajtu v Struharcu

Pr Leršnjaka je bil Andras v kvartirju, in sicer je stanoval v Paštju. Andras je bil dober citruc. Hodil je tudi ven v dolino in na Hure citrat. Njegova žena je bila Barba, krofasta. O Andrasu se je

Lovec in jelen z zlatim križem med rogovjem (legenda o sv. Hubertu), Tabla ob poti iz Slovenjega Plajberka v Strugarje

²⁰ Pripovedi, pri kateri ni navedeno, kdo jih je zapisal ali posnel, je za radijsko oddajo zbral novinar Mirko Bogataj.

govorilo, da je nekoč na Vršič hudiča zagovarjal, po domače pravimo: hudiča je beschveru. Andras je bil tudi z dušo in telesom divji lovec, najraj je wildschuetzu, in sicer na Mapnski pvaninju v Horačunc. Tam sta ga gosposki forštnar Pšernik in lovec Kurb nekoč tako pretepla, da sta mu roko vbiva. Nekega dne je Leršnjaku Andras wildschuetzu pr zadn bajt v Struharcu. On vstopi v bajto, pa je bil že nekdo notri. Ko sta potem tam sedeva, sta začeva fajfe bulatu. Pa prav Andras: »Hona fajfa pa se bolj kadi!« Pri tem mu pokaže na svojo puško. Nato je nastvil možu cevi – laufe – v hobuc. Andras ga še opogumi, naj fejst vleče. V tem času pa sproži puško. Honu pa se je koj mav stresu in reku: »Močn pa je le tvoj tobak!« Zdej je Andras šele vidu, da ima te mož krepme in mu je začevo v hrinte jotu. In je zabasu kabor in skoču z bajte vju, pa latu movki (domov), kakor je mohu. Hudič pa je še zavpov za njim: »Če b'se ti moje puške dutaknu, bu te zumlov, kakur mlin moko.«

4. Šošplnu križ, v spomin na boje v Galiciji

Okoli Šošplnave domačije imamo ledinska imena, kot na Jamah, na Štukju in Šošplnu rob. Sredi pola stoji Šošplnu križ, ki je bil prvotno lesen, sedaj pa je zidan. Rajnu Šošpl se je zaobljubo med prvo svetovno vojno v Galiciji, da bo popravil domači križ. Ko se je srečno vrnil, je obljubo izpolnil. Križ je malu Leršnjaku Tomi – kapucinar iz Celovca, ki je slikal tudi čovpnce za stare domače sode.

5. Vovretov križ, kjer je Kranjica obtičala na špičastih kolih

Šošelnu sosad je Vovre, šiša pr Vreta je dobila ime od krstnega imena Lovre, to je Lorenc ali Voranc. Pr Vretu sem namreč pil Vretavo vodo, in kdor pije Vretavo vodo, ta zna veliko govoriti. Plajpržanju celo trdijo, da se pole znaš vjuhatu. Zato naj mi ne zamerjo. Pri cesti stoji Vretu križ, ki je bil prej lesen, sedaj pa je iz marmorja. O nastanku Vretavega križa sem zvedel zanimivo storijo:

V starih časih so hodile kranjice v naše kraje žet. Kmetje so jih pvačalu od kope. Tako se je zgodilo, da je neka kranjica lezla čriz privuz in je obtičala na špičastih kolih na potu. Začela je vpiti na vso moč: »Vovre, pomagajte! Vovre, pomagajte!« A vsa pomoč je prišla prepozno. Kranjica je tam umrla na posledicah hude poškodbe. Njej v spomin pa so nato postavili Vretu križ.

Oretova (Vovretova) domačija

6. Vrajnsčev križ, plesalka je dobila tam pljučnico

Vrajnca je bila nekdanj zelo važen prehod iz doline v Plajprh. Črez Vrajnco prideš iz Bustrce čriz Sine in iz Šentjanža v Plajprh. Na sedlu pa prideta obe stezi skupaj. Še ni dolgo od tega, ko je bila tam lesa, ob kateri je stal lesen križ. Ko so pot razširjali, so križ podrli. Sedaj leži tam na strani in bo kmalu strohnell. Pr Vrajnsčam križu se je zgodilo nekoč sledeče:

V Šentjanžu je bil 'bal', pa je šva tudi neka plajprška dečla vnan rajat. Po plesu se je podala vsa prepotena domov v Plajprh. Na Vrajncu je pa pučiva in se usedva na tle in zaspava. Zaradi tega je hudo zbolela. Dobila je pljučnico in tam umrla. Njej v spomin pa so postavili potem leseni križ.

7. Križ med Zvrhnjo in Spodnjo Vrajnsnjo, fanta je tam pičila kača

Vrajnca je dobila ime po rastlini. Vrajnca je morda plava, visoka cvetlica. Je strupena in zdravilna roža, v nemščini se imenuje »Eisenhut«. Nemško pravijo sedlu »Oreinzasattel« Vrajnca se nahaja med Psinsčim in Šentjanščim vrham, ki ga imenujejo Plajpržani tudi »Pvanjava«. Pod Vrajnco sta na plajpršči strani Zvrhnja pa Spudnja Vrajnsnja. Med Vrajnsnjam je drugi lesen križ, na katerem je slika, in sicer se vidi drevo, fant in kača, ter datum, 29. junij 1929. Pr Vrajnsnjah je bil an Hanzl, 8 ali 9 let star. Vrajnsnjavi so imeli v Podentolu mlin. Pub bja šov rad z mamu in je žuhu, pa ga niso vzeli s seboj. Z atjam sta hnava nato krave past, pa začne na limovce tica pōtu: »Umrit, Umrit!«. Pub pa zažane kampan za njo pa prav: »Ti tica, ti pač ne boš mene to peval!« Potle ha je pa kmav kača v prst piknva in je risun umrv. Ko so mama pršlu mov, je biv že mrtu in je lažu že na parah.

8. Križ pr Spudnjam Vrajnsnjaku, kjer straši

Pr Spudnjam Vrajnsnjaku je pa zidan križ. Pr tump križu je pa strašivo. Okoli križa so vudlu moža huditu, to se pravu hudiča. Je pa taku žvižhu, da se je vse tresvo na Vrajncu.

9. Pr Plavžu straši

Ime Plavž je nastalo iz nemške besede Blähhaus, to je topilnica. V Plavžu so topili rudo do leta 1905. Pravijo, da v tej hiši straši. Pu ravfnjaku pride an mandelc kakih 60 cm veliki, ima ognjene oči. Sicer pa je to miren duh. Nič ne naredi hudega.

10. Pr Kovaču so kače odganjal

Pr Kovaču je bilo v starih časih mnogo kač. Ble so že prava nadloga. Pa je pršu mož in je baru ljudi, če so že ti bivo kačo vudlu. Ljudi so pa ti bivo kačo vtajilu. Mož je naredu pud havbkam vohōnj in je začel žvižhatu. Kače so začele kupi jōtu. Pole pa zahleda mož pritū ti bivo pu rebrū, pa zavpije: »Ljudi božju, žubrajte zame, zdōj sem puhublan!« Ti biva kača prlizla k vohnju, vtekne hvavo v vohōnj in zhuri. Kaču pa od tustahnav či bu več.

11. Kače pri Pisulnu

O kačah mi je povedal tudi Jurcu Voranc iz Rut zanimivo storijo: Vorancava mama, rajna Jurčinja, so bli doma pr Pisulnu v Plajprz. Tam pr Pisulnu pa je bu včasuh tudu vōlko kač v šišu, so pravlu mama. Zjutri so prlezle z vrha pa s počl. Tudū v hlivu juh je bu vse povhno. Pa niso piknul nobena: nak človeka, pa nak živad. Dōdij so juh zmiram z matvo vnan purovnivalu. Amart pa so šlu fajmoštra barat, kaj je za narditu. Fajmoštur so juh pa baralu: »Alu su že ti bivo vidu?« So rōklū: »Nuč!« – »Boš ti bivo vidu, pa pridū, pa puvōj.«

Ano nudōlo so votlu jōtu dōdij v cirku. Pa pridajo du čušminuva hrma, je pa biva tam ti biva kača zvita. So pa šlu koj čriz Vrajnco v Šentjanž v faruž. Fajmoštur pa pravjo: »Halo, Mokvavž (takū je bu možu jime), zdej s'jo pa vidu. Pa koj najte kače, bojo že same zubnile!« Pa risun čiso vadlu, kdaj so kače pr Pisuln zubnile.

12. Od ta belih kač²¹

Kače so gnezdile med koreninami lipe na dvorišču Oretove domačije, potem pa so lipo posekali in zažgali. Kačam pa so kmetice dajale mleko v hlevu med molžo, ker so miši in

²¹ Marija Wieser, Slovenji Plajberk, december 1996 (posnela M. Kropelj, arhiv ISN ZRC SAZU).

podgane lovile. Včasih so pa na kmetih čistili sv. Urha pa sv. Marjeto – ta dva svetnika sta bla pa proti kačam.

13. Divja jaha, divja pozimi, ko je svet cajt biv²²

Divja jaha, divja pozimi, ko je svet cajt biv so pa vidli, ko so pesi lajali, krave tulile, biki tulili, mačke, psi, vse te živali. Po zraku so letel. Če si pa divjo jago srečov, si se pa mogel v ta pravo kolesnico dol ulečt – v ta pravo proggo – ne v ta levo, ta te niso pomendrali, ali sekiro vate zabrisali.

Skuz Raškobo je hudiva v starih časih vedno divja jaha.

14. Od kod ime Šmolcpavpr

V Raškobi stoji med drugimi tudi Šmolcpavrova hiša. Pr Šmolcpavpru je bila menda prva taberna v Plajprzu. Ime je dobil Šmolcpavpr baje od tega, ker je dal v putpr, ki ga je moral oddati na humpršču hrad, kamen. Tedaj mu je rekel valpet: »Du bist mir der richtige Schmolzbauer²³!«. Kmet je omenjen v urbariju že leta 1590, ko je 10. 12. dala Magdalena Schmalzer, vdova v Plajprzu svojo kajžo sinu Gregorju.

15. Od kod ime Dojčpetr²⁴

Ko so zidali novo cesto čez Ljubelj preko Sopotnice na Borovlje – staro cesto so postavljali še Rimljani – so skale razbijali tako, da so jih poleti navrtali, pozimi pa kamenje ven zbili in vodo not speljali. Voča je zmrznila in razbila skalo, čez katero so nato naredili cesto. Med Dojčpetrom in Sopotnico se na klancu na Kozjem hrbtu vzdiguje skala Čepa in tam je pod steno Pošne, kjer pribuči potok Žabnica, slap Šum, tu čez je bilo treba narediti most. Vse to so delali tudi domačini.

Gostilna Deutscher Peter (Dojčpeter) ob ljubeljski cesti

²² Marija in Milan Wieser, Slovenji Plajberk, december 1996 (posnela M. Kropej, arhiv ISN ZRC SAZU).

²³ Schmolzbauer = kmet Topilec.

²⁴ Marija Wieser, Slovenji Plajberk, april 2003 (zapisala M. Kropej, arhiv ISN ZRC SAZU).

Ko je bila cesta dograjena, je prišel cesar Karel iz Dunaja. Ljudje niso znali nemško, in ker se je cesar želel pogovarjati z ljudmi, so mu rekli, da vedo samo za enega, ki zna govoriti nemško, in to je bil kmet Čavko. In cesar je res šel do njega, da sta se lahko pogovarjala. In ob slovesu mu je cesar dal ime »Deutscher Peter«. Tako se od leta 1500 pri hiši pravi pr Dojčpetru, Peter pa so vselej poimenovali enga sina, tako, da se je ime prenašalo iz roda v rod do današnjih dni.

16. O škratu in rudarju v Svönjam Plajprzu²⁵

V Svönjam Plajprzu je bil nekdanj velik rudnik, v katerem so kopali svinec. Neki rudar, po domače so mu rekli knap, je imel navado, da je jemal na delo s seboj vedno stekleničko žganja, s katerim se je v odmoru malo pokrepčal. Zadnje čase pa je zapazil, da mu nekdo pomaga piti to žganje. Vedno, kadar je prišel domov od dela, je pregledal steklenico in ugotovil, da precej žganja manjka. Da bi to zadevo razčistil, je vzel nekega dne s seboj točno en četrto litra žganja. Peljal se je v jamo in postavil mavžno z žganjem na določen kraj, kjer se pač knapi med odmorom zbirajo. Ko je po opravljenem delu spet prišel, je našel še vso mavžno, steklenica pa je bila prazna. Drugega dne pa je vzel pol litra žganja s seboj, a tudi tokrat se mu je godilo ravno tako: mavžna je bila še vsa, žganja pa še kapljice ni našel več. Tretjebart šele se mu je posrečilo ujeti šelma. Bil je to majhen možicelj, ki je ležal na tleh, ker je izpil cel liter žganja, ki mu ga je rudar nastavil. Knapu še na misel ni prišlo knapu kaj hudega storiti. On je le počakal, da se je ta zbudil iz težkega spanja, vendar niti ni imel časa, da bi možicelja prijel. Komaj je ta odprl oči, je že spoznal, v kakšnem kočljivem položaju se nahaja, zato je rekel rudarju: »Če hočeš, ti pokažem najbogatejšo žilo svinca v gorih!« Rudar je palčku vse odpustil, posebnbo krajo žganja, in mu obljubil cel sodček take pijače, če mu tisto mesto pokaže. »Pojdi kar z menoj!« je odvrnil možicelj in ga vodil po hodnikih, po katerih do sedaj še noben človek ni hodil. Prehodila sta vso obširno goro. Prišla sta že iz ene votline v drugo, in zdaj se knap začudi. Stoji namreč v veliki dvorani. Stene se svetijo, ker so iz čistega zlata in iz draguljev. Nem od začudenja sledi palčku in končno se znajdeti spet na tistem kraju, od koder sta začela skrivnostno potovanje po podzemskih rovih.

Vhod v rudnik svinca v Slovenjem Plajberku, zaprt leta 1904

²⁵ Varianta zgodbe Gorski škratek v Rožu, v: V. Moderndorfer in J. Šašel, *Koroške pripovedke*, Ljubljana 1972, str. 37.

Možicelj sedaj vpraša knapa s škodoželjnim nasmehom, ali se spozna, kje sta hodila. Rudar, še ves iz sebe od samega začudenja nad tem, kar je ravnokar videl, odgovori: »Ne!« Nato mu reče možicelj: »Če bi ti vzel s seboj polno pest zrnjev in bi jih vengrede na poti potrosil, bi sedaj vedel, kje se nahaja zaklad.« Po teh besedah pa je izginil in ga nikoli več ni bilo videti.

17. Muček je pa mleko izprosil, kužek pa kruh²⁶

Ko je bog kravo ustvaril, so pa bili ljudje prevzetni, so pa keglal z maslom. Zato je pa buh pa dal strafo, da bo krava samo štiri cizije imela, da bo samo za družino prerediti, kar se porabi. Pol pa muček je pa tolk lačen bil, je pa »mjav, mjav« prosu, pa je buh pustu kravi še vimčiče.

So pa s kruham ljudje tud tako uganjali, so pa vse stvari počenjal, je pa buh reku: »Ne bom vam več dal kruha, bote pa še po kolenih hodil.« Kužek je pa sprosu kruh: »Hov, hov, hov!«

18. Na Pustotu strgajo volkovi hčerko in mater

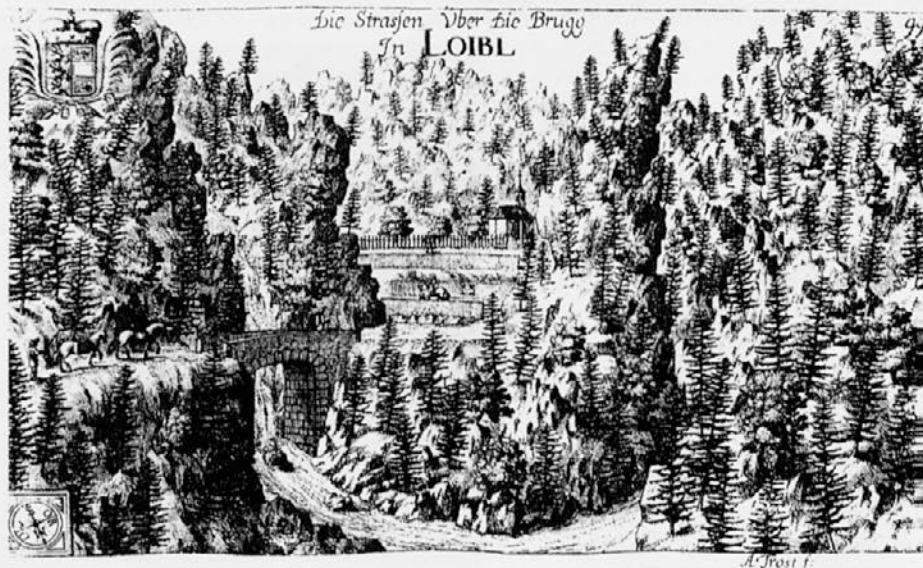
Na Pustotu je stala nekdanj hiša, danes se nahaja tam lovska huta. Pr šišu na Pustotu so imeli ščero. Ko je bila nevesta, sta šle z mamu pu ti staram potu čríz Kozanjaka to notr kupvat. So ju pa strhalu volci. Ati je pa nato scahu in je prodal vse skupaj Vujtu.

19. Hajdu na Tomaževi pvaninu

Preko Pustotu prideš k Tomažu. Pr Tomažu, je velika hiša. Tam so živeli nekdanj hajdu ali velikani. Bili so tako veliki, da so pomakali kamen v Šumpu, če so sokaļu. Danes je že zaraščena Tomaževa pvanina. Na Tomaževi pvaninu so ujeli nekdanj hornega moža, ki so ga gnali Plajpržani pu Pustotu do cerkve.

20. Zakleta dōklpca pr Kozanjju

V imenu Kozanja tiči beseda goza. Bajje je imel kozanjak vōlko kuz. Nad Kozanjakam je stal hrad. Danes se vidijo le še razvaline. An Podnarju je šov v Celovc, pa je vidu pr Kozanjaku

Hudičev most pod Ljubeljem (J. W. Valvasor, *Topographia archiducatus Carinthiae antiquae et modernae completa*, 1688)

²⁶ Marija Wieser, Slovenji Plajberk, december 1996 (posnela M. Krojej, arhiv ISN ZRC SAZU).

sadõtj ano dökljco, ki se je s kamenčki igrala. Pred seboj je imela prostrto rjuho. Ko pride tja, ga dečva nagovori: »Ti sju töstj čovak, ki bju me vohkju rišu. Jutre pridju, pa tri liskave palce s seboj prnes. Boš vidu hrdo kačo. Pa k'na boj se je! Bo dva kluča jmeva. Vdarju jo z ano palco tribartju, bo pa kluče spjstiva. Bosta pa šva in bosta zakletju hrad vprva!- Pub pa je druj den kačo le ambrt udaru. Je pa hratava kača še hrša in je všov. Kača je pa začeva vekatju in je rekva: »Ti nesrečnj čovk, sju mov to muč, da bju me rišu. Zdöj bom pa še naprej trpeva tak dovho, da bo pršu v Plajprh an tuj čovak pa bo pr cirklju an vorah usadu. Pr Runikju boju mölj an par črnah volov, ti boju pölal vorah na žaho. S teh dil boju naredilju zibu. V töj zibilju bo pa lažu an Vhrizu vtrok. Te bo mov šele to muč, da bo döčvo vjhkju rešu!- Tuj čovak je pr cirkl an vorah že nasadu. Vorah torej že raste.

21. Hudičev most v Šumu²⁷

Pod steno Pošne pribučti onstran od zahoda potok Žabnica, čez katerega je speljan naš pravljlični most. Ko so zgradili leta 1728 sedanji Hudičev most – prvi most je bil verjetno lesen in so ga zgradili leta 1566 – so se godile čudne reči. Veliko in drzno delo so opravili tu graditelji nove ceste. Pravijo, da tu nikoli ni bilo prav varno, od nekdanj je bil tu pravi hudičev raj. Ko so prišli po ukazu cesarjevem mojstri z zidarji, da dogradijo cesto skozi ta Šum, ni šlo drugače, speljati so jo morali v tem hudem kraju, po velikem mostu, čez tolmune, »kjer je ta črni ponoči babo kopal.« Peklenščiki so ponoči razdirali, kar so čez dan krščanske roke dozidale. Mojstri so žebrali, po gospoda so poslali, pa tudi kadilo in kropilo ni pomagalo. Tudi nemški mojster ni znal pomagati, a domislil se je vsaj tega, da so zvedeli, kdo tu posega v njih delo. Trije Brojani in mojster so se nato podali na Osvovo k modri Barbi, o kateri so vedeli, da je s hudim v dobri zvezi. Prvi je bil brumni Pvažni, znal je na pamet vsak praznik, drugi je bil ugledni Strah, imel je v časti vse svete vode, z njima je bil učeni Peter, tabernar. Razložili so ji svoj obisk, ona pa ni hotela pomagati proti lastnemu zavezniku, in jim je svetovala, naj sami govorijo z njim. Kdo zna Kolomone brati? In mojster se spomni pisarja Piskernika, ki edini zna to branje. Z njim se pozno zvečer zberejo ob Šumu, da bi priklicali ta črnega. Peter je s posvečeno kredo zarisal krog, Strah je z žegnano vodo škropil, mojster je ob krogu nasadil prižgane sveče. Pvažni je na glas začel žebirati, pisar Piskernik prebirati Kolomone. Res so priklicali vraga. Opolnoči se je prikazal v plamenu in gromu sam hudič – glavar. Dolgo je trajalo rotenje. Ta črni je bil trd, ko je prodajal mir svojega kopališča. Koncem koncev so se pobotali. S krščeno krvjo so podpisali pogodbo: vrag zapusti most, a prva duša, ki pride čezenj, bo njegova. In kakor je prišel, tako je v gromu in dimu Šuma izginil. Kar so krščeni zdaj podnevi dozidali, za toliko so peklenški ponoči dodali.

Brojani so nekako izvedeli za tajno in strašno pogodbo. Vse je bilo razburjeno, kaj vse je moral Pvažnik preslišati in prestati od hude žene, tako je šlo tudi drugim, ki so mešetarili s črnim. Medtem je bil most gotov, nihče pa ni upal stopiti nanj. V tej sili so se Peter, Pvažnik in Strah zopet znašli pri modri Barbi. Ponujali so ji še več daril, kot prej. Tedaj jim je povedala, da živi pod Sveto Pečjo menih, ki bi edini znal svetovati. Našli so samotarja, ta jim je naložil velik post in pokoro. Ko so mu po maši dali prepis krvne pogodbe, je nataknil velika očala, se zasmejal in dejal: »Glejte! tu stoji: »Vaš bo most, a prva duša, ki gre čez, moj bo gost!« Nič ne piše kakšna krščena duša.« Dolgo so premišljevali te besede, končno pa so se le domenili v taberni pri Petru: »Hudič naj požre kozjo dušo.«

Čez nekaj dni so po vseh Rutah vabili na slovesni blagoslov mostu s pranganjem od brojanske strani. Selanke, Brjanke in Rutarjanke so pridno pletle vence in pripravljale cvetje za to praznovanje. Pri stari cerkvi se je zbrala neskončna procesija. Prangala je po novi cesti skozi vse Brodi. Pred njo so nosili ogromno bandero sv. Lenarta, za njo so pele device v belem z venčki na glavah. Tik pred mostom je Pvažnik ustavil hojo in petje in je Peter pripeljal do njega Kozanjakovega kozla, vsega sestradanega. Skrivaj so ga vodili v procesiji. Onstran mostu pa je že čakal ta črni nanj. Vštric njega se je na drugi strani ceste postavil Strah, zjutraj se je poškopril z vsemi vodami. Tudi Kozanjak je pristopil k njemu.

²⁷ Varianta zgodbe Hudičev most v Šumu, v: J. Šašel, Podlistek *Koroškega Slovenca*, 25. 3. in 8. 4. 1931.

In prišel je veliki trenutek. Glasno in jasno je zaklical Strah: »Mek-mek-mek, pridi, hiti, dobiš lek!« Peter je spustil kozla, ta se je v diru pognal čez most. Kakšne oči je naredil goljufani hudič! Kaj si je mislil! Za vse to zdaj ni bilo časa. Bil je lačen od dolgega posta, ki mu ga je naložila peklenska babica. Besno je objel črnega kozla, ga stlačil v žakelj ter v divjem skoku zginil v šum, od koder se ni več prikazal.

Tabla v skalni steni ob cesti pred slapom Šum z ilustracijo povedke o hudičevem mostu

Slap Šum

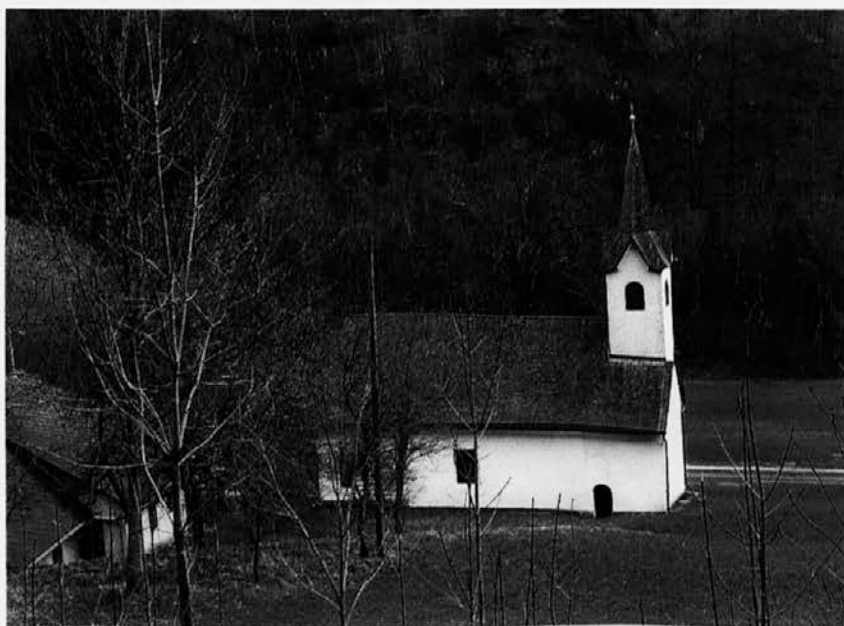
Most je bil prost. Prepevaje in žebraje so nesli zmagoslavno bandero sv. Lenarta v procesiji čez. Pravijo, da v Brodih še nikoli ni bilo tako slovesnega pranganja, kakor tedaj. Še danes hodijo domači s strahom čez most, posebno ponoči.

22. Žar žene v Predilnici

Sopotnica je omenjena v listinah prvič leta 1253 kot *Sopotniz*. Domačini pa pravijo, da gredo v *Šum*. Oboje pomeni slap. *Čepa* pa je velika skala, ki zapira to dolino. Ker pa je tam strašanski prepad in tolmun, pravijo Začepi nemško *Tscheppaschlucht*. Obstaja pa še eno ime za tolmun, in sicer *Predilnica*, ker nastajajo tam spodaj vrtinci. Po povedki, naj bi v Predilnici predle Žar žene usodne niti našega življenja.

23. Sopotniški jagur Mokvavž

V Sopotnici je biv amur an Sopotnišču Mokvavž, ki je strašno rad jagu. Ko je vidu nekoč hamsa okoli roba latötü, je vzel puško in jo je djal na koleno in jo je zakrivu tako, da je potle hamsa tudi okoli roba, to se pravi okoli ride, volhku strilu.

Cerkev sv. Magdalene pri Sopotnici

24. Staru pot je šov čez Pošno skuz Brudu v Kraju

Pr Pošunkar je na skava, ki ji pravijo *Pošna, na Pošnu*. To je konec takozvanega kozjeha hrta. Pošna je kakih 300 metrov visoka navpična skala, to se pravi, da je povešena. Zato je tudi dobila ime Pošina oz. Pošna. Nemško so zapisali ime *Poschinger* ali *Poschnigger*. Staru pot je šov čez Pošno skuz Brudu v Kraju. Pr Pošunkarju imajo Pošunkarjavo Sečo in Brujšču travnik.

25. Bukale pr Bukovniku

Pr Bukovniku so rastle nekoč same bukale. Bukovnik ima njivo, ki se ji pravi Krohulca ali na Krohulcu. To je okrogla njiva, okroglijca. Travnik se imenuje za Hrabnam, ena njiva pa je še na mõju.

26. Pr Pavcu so bili nekdanj majhni ljudje

Pr Pavcu so bili nekdanj verjetno majhni ljudje. Od tod tudi ime pr Pavcu.

27. Pr Žarku so ble žark žene

Pr domačiji za Hrabnam, to je potokom, ki priteče iz Podčintola, je hišno ime pr Žark. Pr Žarku je prišlo verjetno od srednjevisokonemške oblike *salig*, kar pomeni blažen, in v narečju imenujejo žalik žene tudi žark žene. Ljudsko izročilo nam pove, da je hodila nekdanj žark žena k Žarku. Ena Žarkava hnjiva se imenuje v Duličju ali v Tržičju, kar je gotovo le smešen naziv za bolj oddaljene parcele, kakor imamo v Völtni vmsu ledinsko ime v Hracju, ali smo imeli pud Moščenico v Vozju naziv v Američju.

28. Fant, ki je hodil z divjo jaho

Pr Struhju je 'ti dovha hnjiva'. Skuz Žarkave Vohrade je hodiva divja jaha. Je biv an mvač pub, ki je divjo jaho punašvu in je šov nato na vovčju hliv leč. Pa pride ob povnuči an čovak in prnase an konc mjsa in ha da pred puba in pravju: »Šju nam pumahu jahatju, to se pravju cviltju in vpitju, boš pa pumahu tudju trhatju.« Pub puhleda, pa je biv čuveškju mesu.

29. Trota mora²⁸

Trota mora se vsede otroku ali odraščenemu na prsa in potem dobiš take cizije. Matere so pa narisale trota moro na plav papir, pol morš pa luknice not nardit s šivanko, potem pa so to na prsa dali, pa je pomagalo. Znak na zibelki mora biti z eno potezo narisan. Trota mora je nekaj nevidnega, ki se vsede, se uleže na prsi, čutiš jo, vidiš nič, potem pa zgine. Jaz sem tudi že to doživel, še potem pri žovnijih. Ti pod posteljo pride, pa se vrže gor naté pa se ne moreš premaknt, pa ne govorit. Pol pa z nogo zmigneš, te pa spusti. Ko si spat šel, si copate obrnil tako, da so špice gledale stran od postelje.

30. Pud Bundravo in pud Kovačavo Rabrjo je hodu an biv šimju

Pud Bundravo in pud Kovačavo Rabrjo je nekdanj strašivo. Med Kovačam pa Bundram je hodu an biv šimju. Okoli 11. in 1. ure ponoči je hodu od Bundra na Kovaču šködönj pa zad.

31. Bel konj se prikaže²⁹

Nekdo je srečal, ko se je zvečer vračal domov, belega konja pa ženstvo zraven konja, ko se je zvečer vračal domov, je pa potem vse te reči verjel.

32. Da so rajni nazaj hodili³⁰

Včasih so verjeli, da so v Podnu, v totkamro mrliča not dali, potem so pa enkrat pozimi vidli mrliče okoli skakatju.

33. Žar žene v Ravnju v Podnu

V Ravnju v Podnu so živele nekdanj tudi žark žane. Rade so pomagale kmetom in so jim svetovale, kdaj naj sejejo, sadijo in žanjejo, da bo prav. Ko je nekdanj zgodaj spomladi primanj-kovalo živeža Vžökarju, so klicale žark žane: »Vžökar, söj bob, bo hratu!« Kmet je ubogal in je sejal bob po strmini njive za gozdom kar po sredu (snegu), da se je valil v gozd, tam pa so ga pozobale žark žane. Ta njiva pa je potem tako dobro obrodila, kakor še nikoli prej.

²⁸ Milan Wieser, Slovenji Plajberk, december 1996 (posnela M. Krojej, arhiv ISN ZRC SAZU).

²⁹ Marija in Milan Wieser, Slovenji Plajberk, december 1996 (posnela M. Krojej, arhiv ISN ZRC SAZU).

³⁰ Marija in Milan Wieser, Slovenji Plajberk, december 1996 (posnela M. Krojej, arhiv ISN ZRC SAZU).

34. Ženo pr Rjavcu v Podnu je striva vbiva

En del Mačjanskega vrha se imenuje Rjave ali Rjavca, drugi Rjave pa je v hodiški občini. Rjavšlo jezero pa so prekrstili v nemščini v Rauschele-See. Pr Rjavcu v Podnu je biva amprt ana žana, ki je mav kradva. Zmiram je rakva: »Če kni risun, naj me pa striva vbije!« In jo je res.

35. Vhrizovi gospodarji so v treh litah vmrlu, Frjanova Faronna zacopra gospodarja pri Ogrizu

Zelo star kmet v Podnu je Ogriz. Prvič se omenja v urbarju leta 1586 Leonhart Oggris. Amprt so bli pr Vhrizu triju gospodarju, ki so vmrlu nenadne smrtu: Adn je pršu v Repu pud vuz in je biv mrtu. Ti druju je pa biv žonun, je pa k Faronjakumu križu pršu in je vkuļu padu. Tri dni je bil nezavesten in je šele pole vmrv. So röklu, da je biv zacopran. Zacoprava pa ha je Faronjakava Frona, po domače so röklu, da mu je nardiva. Trötju pa je z mlina an žakpl nesu, je pa pr meju vkuļu padu, pa vmrv. V treh litah so bli triju gospodarju, pa vsi so mvadi vmrlu.

36. Od »Modre Barbce«

Nekdaj so ble pr Vštinc (Avguštinca) tri kajže. Danes je le še ena. V eni izmed teh treh kajž je živela nekda »Modra Barbca«, znana čaravnica.

37. Mrzlakla je padla v Vovčjo jamo

Na Barjnt med Podnam in Brudni imamo še danes takozvano Vovčjo jamo. Take jame pr nas spominjajo na to, kako so nekda lovili zverino, volkove pa medvede. Isto kot na Barjntu se je zgodilo tudi na Šentjanskih Rutah. Mrzlakla je šla živino iskat in je padla v medvedjo jamo. Ko so jamo skopali in jo pokrili z vejami in listjem, je v bližini nabirala ženica črnice, ker pa ni vedela za jamo, je padla vanjo. Ženica se je tako prestrašila, da je še vpiti pozabila. Kmalu potem pa je nekaj težkega prilomastilo, strop se je vdrl in v jamo je telebnil medved. Žena je od strahu kar otrpnila. Medved se je spenjal in spenjal, da bi prišel iz jame, ko pa ni mogel ven, je počepnil v kot, v drugem je pa žena z zobmi šklepetala in vse svetnike na pomoč klicala. Njej se je zdela večnost, preden so prišli ljudje gledat, kaj se je ujelo v jami. Ko so videli, kaj je vse v jami, so se silno čudili. Medveda niso upali ustreliti, da bi žene ne napadel, in so spustili vrv v jamo, da bi jo potegnili iz nje. Komaj so žensko malo vzdignili, je že priskočil medved in ženo objel, da je niso mogli premakniti. Vendar pa medved ženi ni naredil nič hudega. To se je ponovilo še drugič. Nekdo se je pošalil, in ženo vprašal, če medved kaj rahlo objema. Ona je vsa obupana odgovorila: »Saj me le za jajnko drži.« Svetovali so ji: »Pa jajnko odpni, naj jo ima!« Tako je tudi naredila. Ko so potegnili v tretje, je spustila jajnko. Rešena je bila. Medved je krilo zgrizel, še preden so ga ustrelili.

38. Podn imenujejo Žabunce

Plajpržani rečejo Podnu tudi Žabunce ali v Žabuncah. Ker so v Podnu ali Podantolu zmerom mokra tla, je nastalo tam mnogo *voč* oz. lok, v katerih so se zaredile žabe. Za šalo še danes rečejo Plajpržanu, če hočejo iti v Podnu: »Hremo Žabarjam *tantur!*«

39. Podnarja, ki ga je pvaz zasu, so živega pokopali

Ana Podnarja je pu Prvi vojšču pvaz zasu in je biv le na videz mrtov. Ko je ležu na parah in so hodili ljudje žebrat, je postajal baje zmeraj bolj rdeč. Dohtarja pa tedaj niso poklicali iz Borovelj, da bi ugotovil in potrdil uradno smrt. Ko so tega Podnarja po letih prekopali, je ležal na zobeh v jami.

Vas Poden

Podnarjeva domačija

40. Poden: Tablica pri Podnarju³¹

Po zgodnjem prvem snegu oktobra leta 1904 je šel gostilničar in kmet Janez Kropivnik, p. d. Podnar, iskat ovce, ki so bile še na prostem. Pri iskanju živali ga je zasul moker snežni plaz. Z njegovo smrtjo se je na Podnarjevem posestvu končal Kropivnikov rod. Napis se glasi:

»Za ovcamp je šov,
je pa pvaz ha pobov.

Buɣh, dobɣr pastir.
Šenqi Podnarju mir!»

Spominska
tablica
pri
Podnarjevi
domačiji

41. Podnarju križ v Plajprgu

Pri plajprški cerkvi stoji na Runikavam pulju takozvani Podnarju križ. Kako pa se je moglo to zgoditi, je težko obrazložiti. Ena domneva je ta, da se je nekdanji kak Podnarju prženil tja v Plajprh.

42. Poden 4: Hantovec križ³²

Ob poti v Poden, ki se imenuje »Schafwanderroute«, stoji ob strmem severnem robu Žabnice križ. Tukaj je leta 1848 neki drvar, ki je hotel razžagati in pospraviti od viharja poškodovano in podrto drevje, padel z lestve in si pri tem zlomil tilnik. Napis se glasi:

»Lejtra je ul padua
to rijsnča di je,

oɣ puɣb je v truhi,
o, Buɣh daj mu mir!»

³¹ Celovski Mohorjev koledar 2001, Celovec 2000. Votivne tablice, iz knjige: Hans M. Tuschar, Kunst am Rande. Volkstümliche Bilder und Tafeln in Südkärnten. Celovec, 1999.

³² Celovski Mohorjev koledar 2001, Celovec 2000. Votivne tablice, iz knjige: Hans M. Tuschar, Kunst am Rande. Volkstümliche Bilder und Tafeln in Südkärnten. Celovec, 1999.

43. Jözarce v Podnu

Kdor hoče prav spoznati lepoto naše domovine, si mora ogledati Jözarce, se usesti na njegov vzhodni breg in občudovati, kako se zrcali divja Vrtača v čisti modri vodi. V zadnjem času je dobilo Jezarce tudi nemško ime *das blaue Auge*. Ker je Jezarce zelo globoko, je nastala o njem

Meerauge/Jezerce v Podnu

Tabla pri Jezercu v Podnu,
ki predstavlja povedko
o paru volov, padlih v jezero

zanimiva pripovedka: Nekoč so pustili pr Podnarju oba vova čez poldne vezana, pa sta se zbržzava in padva v Jözarce notur. Čriz lite so dubilj jahu (jarem) v jizarj na Bledj na Krajnščam. Je bilo znamenje notur vžhano, ki je bilo dokaz za to, da je biv to tōstj jahu. Ljudje so prepričani, da je Jözarce v Podnj povezano pod zemljo z Blejskim jezerom.

44. Zlatokop

Če gremo od Podnarja proti Vrtači notur, pridemo na Mvako. Mvaka je mvaka, to je močvirje. Zadj je pa Rjavca. Na Rjavcu so včasj zvatu kopalj. Pr Jurjucej je biv an star mož. Pravili so, da je biv stupatri lite star. Ta je zvatu koku in ha nosu v ano buku. Tam je tudj ana votlina in štapnje (stopinje) se munda še dons vidjo. Zvatu mora še note bitj, ker tam strašj. Pravjo, da tam note čudno poka.

45. Pr Božjehvalj v Rovnj je Jurjuca strašivo

Je biv an Jurjuc. Če se ha je napil, je bil doma hudobjn. Pole ha je pa amjrt pr Božjehvalj v Rovnj strašivo. Vidu je rajna Matička, s katerim je biv zaradi tožbe skrihan. In sicer ha je vidu tača, kakršn je biv lažu na parah: v ledrastah hvačah, v bilah spudnjih hvačah in v štucnah. Okoli hlave je mov zavezano hadreo, da ni zjov. Je pa šov ž njim du Pavlnava križa. Tam pa je strašnu poknjvo, pa Matička či bu več. Jurjuc je pa latu mov'ki Šdomovč in klicov ženo, ki se je sicer ob takih prilikah vedno tresla pred njim: »Mojca, Mojca, vstante! Žubrajmo, žubrajmo!« Prej pa mož nikoli ni žubrov. Vtroci pa pōstunja so šitro vstalj in so vse žubralj. Mož nkolj ni šov punoč sam naprej, pa ves se je spremenu.

46. Pavlnu križ

Pavlnu križ je an zvo svet kraj. Pripovedujejo, da so vod ludi tam ajnhlci hudil.

47. Tonava žavba

Pr Tonj je biva ana stara žana, ki je znava žavbe in rjcnije kuhat. Biva je arcatinja za ludi in žvino. V cplovski apoteki dobiš munda še dons »Tonavo žavbo«.

48. Pr Mužicj je strašivo

Pr Mužicj je svojčas čudno strašivo. Je šumelo, kakor da bi čplišnjak ali sklidnjak dov padu. Strašivo je pudne pa punočj, da so bli že vsi scahani. Huspud Schuster, ki so bili od leta 1929 do 1931 v Plajprzj, so šlj in so strahovom zapuvedvalj. Pole je pa bil mir.

49. Pr Muzanj dōčvo odnese volk

Pr Muzanj so melj amjrt ano dōčvo. Nekoč je šla prutj jutrp na stranišče, ki je bilo zunaj, na drugem koncu dvorišča. S seboj je vzela gorečo špano žza strah'. Jo je pa zahrabu vovk in jo nesu v hosto. Domačj so le še vidlj, kaku je država špano v rocu. Pa je nikoli niso več videli.

50. Pr Tonj je an francoščj oficir denar vahtu

V francoskih časih, to je bilo okoli leta 1813, so bili Francozi tudi v Borovlah, kaso so pa jmōlj pr Tonj. Pr Tonj je mihna lasena kajža in an francoščj oficir je ta denar vahtu. Pršu je an škodlar od nekod. Ta je vse to opazoval, pa je vidu, da bojo Francozj mohlj kmav jōtj, je pa šov, pa ta oficirja vbov, pa dnar vkradu. Munda je bu vōlko dnarja v kasj.

51. Turčj so kristjane vjemalj

Turčj so kristjane vjemalj in so žinjalj, da juh čriz Sveto pōč spravjo. Turščim konjam pa se je začevo v Mjhi dulinj vdiratj, zato so rōklj: »Bižmo, to je risjn svet kraj!« In so se vbrnilj, kristjani so pa počakalj še nōki dni, nato so pa pršlj mov. Ravšavo Faronu so pa Turčj sjuo spravljalj. Je pa mava hlilh krjv vsajan in je rakva Turčam: »Koj pojte! Bom krjv vjn vzeva, bom pa pršva za vaju.« Ko so se kristjani vračalj na svoje domove, so vidlj Faronu vso zmjharjano.

52. Hana, ki je znava copratja

Pr Vurbančkju so jmöljü ano Hano, ki je znava copratja in sicer ljüdi pa žvadi. An Boštetu je pa šov v Pudjerbah k šintarju. Ta je mov Kolomone bukke in mu je Hano v špihlju pukazu in je puvedu, kaj Hana diva. Da vrže štrk čriz čališnjak pa putehva in takju movze, da kravam v hlivju že kri prtače, pavri pa čemajo mlika. Hana pa je meva mlika puno ke v lahju. Pa se kna smi vhasitja, če se vhasi, pa von ča more pumahatja.

53. Pr Šošulcju je amart šac horu

Pr Šošulcju je amart šac horu na hñivju. Huspudinja je šva v Krajn barat, kaj naj naredi. Tam je bil tud an vedež. Je pa reku, da more jötu v pu dbanistjuh punočju pa vzetju dvi döklju s seboj. Hudile se bojo strašne rüči. In risju hrejo na hñivo pa začno kopatju. Kmav so se prvalile kače pa krote, dökle pa kar ki čiso vidle. Pa koplju pa koplju, so pa prišle na piskre. Je bu povno zvata pa srabra. Nato pa šac njkolju či več horu. Pr šišju so pa bli bohatju.

Šošlnova domačija

54. Kako je nastalo ime »Sveta peč« pud Vrtačo

Pud Vrtačo je Sveta peč, kako je nastalo to ime, nam pove povedka. An jahju je šov na kvatrnö ndölo na jaho. Pa ha je an hams, ki je biv seveda sam hudič, zavliku na poč, s katere či mohu več dov. Dovho so ha jskaljü in so ha tudju našljü na počju. Jahju žpli duhovnika, da bu se spuvedu. Duhovnik je risju pršu in je stav pud strmo počjo. Ko je lovec svoje grehe obžaloval, je šla sveta hostija menda sama na peč, nato pa je jahju dov s počü skoču in je biv mrtu. Od tistihmal se imenuje ta skava Sveta peč.

55. Turki pri Sveti peči v Podnu

Ko so vdrlü Turki v to odležno dolino, so zbežali domačini tja k Sveti peči in prosili Boga za pomoč. Turki so šli za njimi in bi jih že kmalu ujeli. Tedaj pa jih zadene božja kazen: turški konji so se začeli pogrezati in tičijo že do vratu v močvirju. Tako so bili prisiljeni, da so se obrnili. Prebivalci pa so bili rešeni in so od tedaj naprej ta kraj imenovali Sveto peč.

Kulturna krajina v pripovedništvu

Pripovedno izročilo, vezano na določene kraje, ima to prednost pred drugimi ljudskimi zgodbami, da s svojo stalnostjo nenehno opozarja nase. »Genius loci« posameznih pokrajin, krajev in lokacij premaguje časovne meje in daje svojevrsten pečat določenim regijam, saj pokrajina in svet okoli nas poleg drugih dejavnikov pomembno vplivata na način našega življenja.

Slovenji Plajberk in Poden z okolico postajata vedno zanimivejša za turiste, ki prihajajo v te kraje, da se naužijejo slikovitih koroških Alp, saj so tod mogoči čudoviti izleti v naravo, bodisi s kolesom, bodisi peš. Mnogi pridejo sem zaradi gorskih poti po Karavankah, kjer lahko pozimi tudi turno smučajo. Veliko je tudi domačinov, ki danes sicer živijo v mestih, a se vračajo v rodni kraj in si pogosto tam, kjer so nekoč živeli, postavljajo počitniške hišice.

Tako si kraj vedno bolj prizadeva privabiti obiskovalce, med drugim tudi s turističnimi zanimivostmi. In sem sodi seveda tudi predstavitev kulturne dediščine z ljudskim pripovednim izročilom teh krajev. Najlažje in najučinkoviteje je mogoče predstaviti obiskovalcem zgodbe, ki so kontekstualno povezane z določenimi lokacijami. Tako se zdaj v Slovenjem Plajberku lahko srečujemo s pravo »geografijo ljudskih pripovedi«.

Analiza besedil in motivike je pokazala, da je med zbranim gradivom nekaj tem, ki prevladujejo tako po pogostosti oz. številu različic in sorodnih motivov kakor tudi po dominantnosti tematike. Med slednjimi je še največ mednarodno razširjenih motivov in tipov pripovedi. Tovrstne povedke so zaradi vsebinskih in slogovnih odlik še posebej poudarjene, in so večkrat tudi literarno prirejene, lokalno pa pogosto označene z različnimi poslikanimi tablicami in znamenji na ustreznih mestih. Takšni pripovedi sta npr. povedki Hudičev most v Šumu (št. 21) in O škrtu in rudarju v Slovenjem Plajberku (št. 16). Zaradi izrazite mitološke sporočilnosti, vezane na prav določen kraj, sodi med takšne zgodbe tudi bajčna pripoved o žar ženah v Predilnici (št. 22). Bolj pravljično vsebino imata povedki o vpreženih volih, ki sta padla v jezerce v Podnu (št. 43), in o ženi, Mrzlakli, ki je padla v volčjo jamo (št. 37). Tudi povedka o zakleti deklici, ki se ni zasajeno (št. 20), je mednarodno zelo razširjen motiv, ki vsebuje starodavno mitološko jedro.³⁵ Prav tako je mednarodno razširjena motivika razlagalne (aitiološke) pravljičice o mucku in kužku, ki sta od Boga izprosila mleko in kruh (št. 17).

Medtem ko povedka o kužku in mucku ni vezana na prav določen kraj, zelo značilna pa je za pripovedni repertoar Slovencev na avstrijskem Koroškem, lahko pri drugih razlagalnih povedkah opazimo, da so hvaležna tema za ohranjanje lokalne identitete. To je zelo jasno razvidno v primerih pripovedi Od kod hišno ime Dojčpeter (št. 15), Od kod ime Žabnice za Poden (št. 38) in zakaj pravijo domačini »pri Šmolcpavru« (št. 14).

Na podobne mikrolokacije so vezane še zgodbe, ki večkrat razlagajo, zakaj je na določenem mestu, pri določeni domačiji ta ali oni križ, npr. Oretov križ, kjer je kranjica obvisela na plotu (št. 5), Vrajnščev križ, kjer je pesalka dobila pljučnico (št. 6), križ, kjer je fanta pičila kača (št. 7), tablica pri Podnarju, ki ga je zasul plaz (št. 39, 40), Hantovcev križ, kjer je drvar padel z lestve (št. 42); ali pa pripovedujejo o dogodkih, ki so se zapisali v

³⁵ Prim.: M. Matičetov, La costola di legno. Di un tema narrativo diffuso nel territorio alpino orientale, v: *Alpes orientales 1*, SAZU 2. razred, Dela 4, Ljubljana 1956 (izšlo 1959), str. 79–90; Ro. Dapit, Il motivo del Salvatore nella culla in un racconto popolare resiano, *Studia mythologica Slavica 3*, Ljubljana in Udine 2000, str. 161–171.

preteklost posameznih domačij, npr. kako so na Pustoti volkovi raztrgali hčer in mater (št. 18), kako so trije Ogrizovi gospodarji umrli v treh letih (št. 35), kako je pri Muzanu deklico odnesel volk (št. 49), kako je na Šošnovi njivi gorel zaklad (št. 53). Na domačije ali posestva so vezane tudi pripovedi o različnih družbenih slojih, še posebej o lovcih (št. 3, 23, 54) rokovnjačih (št. 1), rudarjih (št. 9, 16) in navsezadnje pripovedi o vaških posebnejših in tistih, ki so jih imeli za vaške čarovnike oz. čaravnice (št. 2, 36, 47, 52, 53).

S kraji pa so povezane tudi zgodbe oz. bajke, ki ohranjajo stare verske predstave, npr. o divji jagi (št. 28), belih konjih, ki so se prikazovali (št. 30, 31), ali o duhovih umrlih (št. 32, 44, 45, 48) in zakletih (št. 20), o žalik ženah (št. 22, 33), po katerih je kmet Žalk dobil celo ime (št. 27), o palčkih (št. 26), škratih (št. 9, 16), vragih (št. 8) in angelcih (št. 46) ipd.

Pomemben spomenik kulturne dediščine so tudi zgodovinske povedke, saj po navadi govorijo tako o preteklosti kot o določenih krajih. Med njimi so se še najbolj ohranile pripovedi o Turkih (št. 5, 51, 55), manj živ je spomin na francosko vojsko (št. 50), nekaj pa je celo pripovedi o doživetjih med prvo in drugo svetovno vojno. Takšne zgodbe so navadno zaznamovane s križem, kapelico ali znamenjem (št. 4).

Če primerjamo starejše zapise pripovedi iz Roža, opazimo, da so se nekatere do danes kar precej spremenile ali pa je bilo več različic, saj včasih najdemo povsem drug motiv pod istim naslovom, tako npr. pri razlagalni povedki o Šmolcpavru, ki je v zapisu Mirka Bogataja (št. 14) dobil svoje ime zato, ker je v maslo, ki ga je moral oddati na Humperški grad, vtaknil kamen, da bi bil težji, in ga je zato valpet, ki je to opazil, poimenoval »Schmolzbauer/kmet Topilec«. Josip Šašel pa v svoji varianti (št. 55, str. 34)³⁴ pripoveduje, da je ta isti kmet skušal v Celovec pretihotapiti skledo masla, *financar* je to opazil in ga je začel zmerjati s *šmolcpavrom*. In to ime mu je potem ostalo. Manj se je spreminjalo izročilo o sloveči čaravnici Modri Barbci, spomin nanjo je tod še danes živ. Opazimo pa tudi, da so povedke precej osiromašene, tako npr. pripoved o Turkih pri Sveti Peči (št. 55) govori le o tem, da se je pri zasledovanju turškim konjem začelo udirati v močvirju. V zapisu Josipa Šašla (št. 45, str. 31)³⁵ pa je razloženo tudi, od kod ime gori Sveta Peč – to je hrib, ki se dviguje nad Podnom: ko so namreč Turki zasledovali kristjane, ki so se zatekli na ta hrib, se jim je začelo v dolini udirati, da niso mogli več naprej, pa so rekli: »To je ena sveta peč, na katero ne bomo nikoli prišli,« in so se obrnili in odšli. Ime je ostalo od Turkov, domačini pa naj bi v blatu še dandanes tu in tam našli turška kamelja kopita. Pri povedkah o škratih v rudnikih, žal ženah, divji jagi in še drugih bajčnih motivih je manj vsebinskih odmikov, vendar tudi pri njih lahko opazimo, da so zdaj precej krajše in pripovedovane bolj kot doživetja ob dogodkih, ki bi se lahko bili človeku celo res primerili.

Turizem in poudarjanje lastne identitete skozi pripovedno izročilo sta poleg drugih dejavnikov, npr. precejšnje odmaknjenosti kraja in pa obmejne lege in manjšinskega položaja prebivalstva, pomembna dejavnika pri ohranjanju kulturne dediščine. Delno seveda pomagajo ohranjati ljudsko izročilo tudi osveščenost, razgledanost in življenjska raven, saj je predpogoj za to, da domačini lahko poskrbijo za predstavitev svoje lastne kulturne identitete prav gotovo tudi večja blaginja in kulturna zavest. Seveda bi se dalo ohraniti izročilo tudi na druge načine, npr. s kulturnimi društvi, folklornimi skupinami in pripovedovalci pravljic, manjšimi lokalnimi muzeji (na obravnavanem območju je npr.

³⁴ J. Šašel in F. Ramovš, nav. delo.

³⁵ Prav tam.

razstavni prostor pri gostišču Lausegger) kakor tudi z drugimi prireditvami in kulturno ponudbo. Ne glede na način ohranjanja izročila pa je razvidno, da so krajine in ljudje pri ohranjanju pripovedne dediščine stalnica, ki se sicer razvija a prehaja skozi čas, medtem ko so zunanji dejavniki, ki bolj ali manj krepijo dediščino, precej spremenljivi.

Summary

Following the Traces of Folk Narrative in Rosental

The paper focuses on folk tales and narrations still alive among the people of Windisch Bleiberg in Rosental in Carinthia, Austria. These tales are connected with local memory, folk beliefs and interpretations of toponomastics and onomastics, and are closely connected to certain places in Windisch Bleiberg and its vicinity.

Slovenji Plajberk, as it is called by Slovenes, or Windisch Bleiberg in German, is a small mountain village situated in Carinthia, Austria, on the other side of the Ljubelj mountain pass in Slovenia. Its population is but a few hundred. Since the lead mine in the vicinity had been closed down in 1904, people have been subsisting on garden produce, cattle breeding and lumbering, and of late also on tourism and restaurant business. These two fields have given birth to a number of stories connected to different local places, which might be of interest to visitors. Windisch Bleiberg therefore offers a veritable 'geography of folk tales'.

An analysis of texts and their motifs reveals several prevalent themes that concern either the frequency and the number of variants and similar motifs, or the dominance of a particular subject. Many stories contain internationally known motifs and narrative types. Because of their contents and relevance these tales are especially emphasized and often literary altered; on the local level they are often described or mentioned on painted boards and signs erected in corresponding locations. Two of such tales are, for instance, the Devil's Bridge in Šum (No. 21), and About a Goblin and a Miner in Windisch Bleiberg (No. 16). Because of its pronounced mythological contents that is connected with a particular place, a tale about the so-called *žar žene* (glowing women – fairies) in Predilnica (No. 22) has been classified among these stories. More fairytale-like are the two stories about harnessed oxen who had fallen into a little lake in Poden (No. 43), and about Mrzlakla, a woman who had fallen into a wolf's den (No. 37). Internationally widespread is also the tale about a girl bewitched into a snake. She has to await her rescuer who will lie in a cradle hewn from the wood of a tree that has not been planted yet (No. 20). The tale has an ancient mythological theme. Another widespread motif is described in an aitiological fairytale about a cat and a dog who had asked and received bread and milk from God (No. 17).

While the last tale is not connected to a certain location, yet nevertheless very typical of the narrative repertory of Slovenes living in Austrian Carinthia, some other aitiological tales contain a welcome theme for preserving the local identity. This is clearly evident for the following tales: The Origin of the House Name Dojčpeter (No. 15), The Origin of the Name Žabnice for Poden (No. 38), or the explanation of the local name 'pri Šmalcpavru' (No. 14).

The tales from the sphere of social subcultures are connected to similar microlocations. Such tales often explain why a cross had been erected on a certain location: Oret's cross, where a Carniolan woman hung on a fence (No. 5), Vrajnca's cross where a dancer contracted pneumonia (No. 6), the cross where a boy had been bitten by a snake (No. 7), a sign-board on the homestead of Podnar who had been buried by an avalanche (Nos. 39, 40), Hantove's cross where a logger fell off a ladder (No. 42). They may also tell of events that had taken place on local homesteads: how wolves tore a mother and a daughter apart at the Pustota homestead (No. 18), how Ogriz farmers all died in a period of three years (No. 35), how a girl from the Muzanū homestead had been carried off by a wolf (No. 49). The tales about different social classes, and especially about hunters (Nos. 3, 23, 54), brigands (No. 1), and miners (Nos. 9 and 16) are likewise connected to certain homesteads. Last but not least are the stories about village originals and those who were thought to be the village wizards or witches (Nos. 2, 36, 47, 52, and 53). The tales that try to

preserve certain ancient religious notions, for instance those about the wild hunt (No. 28), the apparition of white horses (No. 30, 31), ghosts of the dead (Nos. 32, 44, 45, and 48), bewitched people (No. 22, 33), the nymphs (Nos. 22, 33) after whom farmer Žalk had even been named (No. 27), dwarfs (No. 26), goblins (Nos. 9 and 16), devils (No. 8), and angels (No. 46), etc., are likewise connected to certain locations.

An important part of the local cultural heritage are also historic tales that usually speak about the past or about certain locations. Among the best preserved are the ones about the Turks (Nos. 5, 55). Less vivid are the memories of the French army (No. 50). There are even some stories describing events from the First and the Second World Wars; such stories are usually marked by a cross or a roadside chapel or sign (No. 4).

When compared to older records of tales from Rosental it is evident that these tales have considerably changed in the course of time. There may also have been several different variants since the stories may contain a wholly different motif, but have the same title; such is an aitiological tale about Šmolcpaver. As recorded by Mirko Bogataj (No. 14), Šmolcpaver acquired his name because he had hidden a stone in the butter he had to give away as part of the tithe at the Humberk castle. The baillif, who had been observing this activity, dubbed the farmer 'Schmoltzbauer' (The Melting Farmer). In his variant (No. 55, p. 34), Josip Šašel describes how this same farmer tried to smuggle a bowl of butter to Klagenfurt. An official noticed this and started to abuse the man by calling him šmolcpaver; the name stuck. The tradition about a famous witch named Modra Barbca changed much less, and the memory of her has been preserved in this region. Such tales are now considerably impoverished, and a good example of this is the one about the Turks at Sveta Peč (No. 55). It only mentions that during a pursuit several Turkish horses started to lose ground in a marsh. In Josip Šašel's record (No. 45, p. 31), however, the name of the Sveta Peč Mountain is explained as well. Sveta Peč is a hill above Poden. When the Turks pursued Christians who had taken refuge on the hill, the valley floor started to sink, preventing the pursuers to go any further. The Turks then said: 'This is a holy cliff, we will never be able to reach its top! Then they turned and left, and the name remained. It is said that occasionally local people still find hooves of Turkish camels in the mud. The tales about mine goblins, nymphs, the wild hunt, and others with mythical motifs have changed less, but it is obvious that they have become much shorter and are recounted more like events that might really have happened in the past.

The narrative heritage that is connected to certain locations has a definite advantage over other folk stories in that it constantly reminds us of its presence. The so-called 'genius loci' of certain areas, places and locations is able to overcome the boundaries of time and gives certain characteristics to these places. Aside from other factors the world around us, our environment, namely strongly influences our lives.

Aside from other factors such as considerable remoteness of the area, the vicinity of the border and the minority status of the local residents, tourism and emphasizing one's identity through the narrative heritage play a very important role in the preservation of local identity. Equally important are also the present higher standard of living and people's cultural awareness. This kind of heritage could be preserved in a different manner as well: through the activities of cultural societies, folklore groups, story-tellers, smaller local museums (a small museum adjacent to the Lausegger Inn is also part of this area), and other cultural events. Regardless of different ways in which such heritage is preserved, however, it has become clear that the permanent factors in its preservation are the people and the places; outside factors in this process, on the other hand, are more or less changeable.